

Юр'єва О. Ю.

ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ ГУМАНІТАРНИХ НАУК ІЗ ЖІНОЧИХ ТА ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КАНАДИ

У статті досліджуються особливості підготовки бакалаврів гуманітарних наук із жіночих та гендерних досліджень у вищих навчальних закладах Канади. Як приклад проаналізовано навчальні плани цієї спеціальності в Університеті Альберти. Виявлено, що підготовка бакалаврів гуманітарних наук з жіночих та гендерних досліджень відбувається комплексно та згідно із загальними вимогами до підготовки бакалаврів гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: жіночі та гендерні дослідження, підготовка бакалаврів гуманітарних наук, курси з жіночих та гендерних досліджень.

В статье исследуются особенности подготовки бакалавров гуманитарных наук по женским и гендерным исследованиям в высших учебных заведениях Канады. Как пример проанализированы научные планы данной специальности в Университете Альберты. Обнаружено, что подготовка бакалавров гуманитарных наук по женским и гендерным исследованиям происходит комплексно и в соответствии с общими требованиями к подготовке бакалавров гуманитарных дисциплин.

Ключевые слова: женские и гендерные исследования, подготовка бакалавров гуманитарных наук, курсы по женским и гендерным исследованиям.

The article deals with the peculiarities of Bachelors of Arts training, specializing in Women's and Gender Studies in Canadian Universities. As an example, the curricula and programs of Women's and Gender Studies in the University of Alberta are analysed. It was found out that the Bachelors of Arts specializing in Women's and Gender Studies training is complex and integrated and is held according to the general Bachelor of Arts degree requirements.

Key words: Women's and Gender Studies, Bachelor of Arts Training, Women's and Gender Studies courses

На етапі розбудови Україною демократичного суспільства та реформування системи вищої освіти у контексті вимог Болонської декларації, перед закладами вищої освіти постають нові завдання, пов'язані з реорганізацією навчального процесу. Одним із таких завдань є впровадження гендерного підходу у вищу освіту України з метою виховання у молодого покоління соціальної відповідальності та демократичних цінностей, що стануть гарантією позитивних змін у майбутньому. Саме тому виникає необхідність звернення до досвіду зарубіжних країн з-поміж сорокалітньою історією викладання гендерних дисциплін, зокрема Канади. Одним із важливих напрямків розвитку гендерного підходу у вищій освіті Канади є підготовка спеціалістів із жіночих та гендерних досліджень, яка відбувається на гуманітарних факультетах вищих навчальних закладів Канади. Протягом кількох десятиліть в університетах Канади нагромаджувалося досвід та певні традиції і досягнення у підготовці бакалаврів гуманітарних наук із жіночих та гендерних досліджень.

Дослідженню гендерного підходу в освіті присвятила свої праці низка вітчизняних вчених. Зокрема, питаннями гендерної освіти займалися Л. Булатова, Т. Говорун, В. Кравець, О. Кікінежді, Я. Кінчук, О. Луценко, В. Москаленко, І. Мунтян, П. Терзі, О. Цокур. Аналізу гендерного підходу в освіті зарубіжних країн присвятили свої дослідження І. Даценко, М. Зубілевич, Л. Ковальчук, Л. Лушпай, С. Коваль. Проте система гендерної освіти у Канаді і підготовка бакалаврів гуманітарних наук із жіночих та гендерних досліджень, зокрема, не була предметом вивчення вітчизняних вчених. Тому існує необхідність вивчення та аналізу джерел з цього питання, зокрема, навчальних планів та опису курсів в університетах Канади.

Метою дослідження є розкрити особливості підготовки бакалаврів гуманітарних наук із жіночих та гендерних досліджень у вищих навчальних закладах Канади на прикладі Університету Альберти.

Жіночі дослідження як дисципліна з'явилась у Канаді на початку 1970-х років, коли на хвилі жіночого руху викладачі у деяких університетах Канади почали розробляти і викладати курси з жіночих досліджень. Варто зазначити, що спершу лише на деякі курси виділялись кредити. Деякі з таких курсів викладались цілою групою викладачів, інші – індивідуальними викладачами. Деякі курси були міждисциплінарними, тоді як інші розвивались на таких кафедрах, як соціологія, психологія, англійська та французька мови. Найперші курси жіночих досліджень згодом розвинулись до програм, що дозволяли здобути кваліфікаційний рівень бакалавра [4].

Підготовка бакалаврів жіночих та гендерних досліджень у Канаді відбувається у рамках підготовки бакалаврів на гуманітарних факультетах. Варто зазначити, що в Канаді не існує єдиного закону про вищу освіту, тож, відповідно, не існує єдиного визначення поняття про освітньо-професійні програми. Конституційний акт 1867 року надав провінціям ексклюзивних повноважень керувати освітою на своїй території. Таким чином, провінційні законодавчі установи створили свої власні освітні структури і

заклади, утворивши 13 освітніх систем, які досить подібні між собою, проте мають деякі відмінності. Відповідальність за освіту зазвичай лежить на одному чи декількох відомствах або міністерствах, відповідальних за освіту певної провінції.

Згідно з інформацією інтернет-довідника канадських університетів, програми жіночих та гендерних досліджень вивчають норми суспільства стосовно гендеру, раси, класу, сексуальності й інших соціальних нерівностей. Гендер як аналітичний концепт є предметом жіночих та гендерних досліджень; він також стосується нещодавніх розробок у галузях маскулінності і квір-досліджень. Жіночі та гендерні дослідження головним чином зосереджується на політиці, суспільстві й історії з жіночої точки зору. Більшість навчальних закладів об'єднують поняття гендерних та жіночих досліджень разом, хоча деякі відокремлюють програми жіночих досліджень від гендерних досліджень.

Важливою характерною рисою жіночих і гендерних досліджень є те, що їх часто пов'язують із дослідженнями рівних можливостей і прав людини взагалі і багато університетів об'єднують ці теми в одну дисципліну. Проте дослідження рівних можливостей зосереджується не лише на питаннях, пов'язаних з гендером, але й на питаннях, наприклад, класу або етнічності. Крім того, жіночі і гендерні дослідження пов'язані з дослідженнями сексуальності, але мають більш загальну природу [1].

Розглянемо для прикладу програму підготовки бакалаврів із жіночих та гендерних досліджень Університету Альберти, яка діє на гуманітарному факультеті з 1987 року. Ця міждисциплінарна програма пропонує студентам для вивчення близько двадцяти курсів. Крім того, студенти мають можливість отримувати кредити за курси, що пропонують інші факультети. Курси, що пропонуються студентам для опанування дисципліни та здобуття ступеню бакалавра як в Університеті Альберти, так і в інших університетах Канади, поділені по рівнях: від рівня 100 до рівня 400. Курси рівня 100 та 200 є ввідними та ознайомлюють студентів з основами їх спеціалізації, тому їх зазвичай пропонують студентам перших двох років навчання. Вивчення цих курсів є також обов'язковою вимогою для вивчення курсів наступного вищого рівня. Курси рівня 300 та 400 є більш спеціалізованими і вужчими за тематикою, тому більшість з них є курсами за вибором та викладаються студентам старшого року навчання. Курси рівня 400 досить часто також пов'язані зі сферою наукових інтересів викладача і передбачають проведення студентами певного дослідження та його презентацію.

Студенти можуть отримати ступінь бакалавра з жіночих досліджень з відзнакою, ступінь бакалавра з відзнакою у поєднанні з іншою дисципліною, ступінь бакалавра з профільною дисципліною (жіночі та гендерні дослідження), ступінь бакалавра з непрофільною дисципліною (жіночі та гендерні дослідження). Кожен з вищенаведених ступенів передбачає отримання 120 кредитів, із яких 36 відведено на базову гуманітарну програму, та відповідної кількості кредитів за курси вищого рівня (рівня 300 та 400) зі спеціальності. Базова гуманітарна програма складається з вивчення англійської мови (6 кредитів), іншої мови, відмінної від англійської (6 кредитів), природничих наук (6 кредитів), курсів, що вивчають творчість та мистецтво (6 кредитів), курсів, що зосереджуються на культурологічних студіях (6 кредитів), та курсів, що вивчають соціальні системи та взаємодії (6 кредитів).

Таблиця 1.
Вимоги до бакалаврів гуманітарних наук з гендерних та жіночих досліджень
Університету Альберти

Бакалаврська програма	Основні вимоги	Вимоги до предметів зі спеціалізації
Бакалавр з відзнакою	120 кредитів, які складаються із 36 кредитів базової гуманітарної програми та відповідної кількості кредитів з профільною дисципліною	48 – 60 кредитів з курсів вищого рівня (300 – 400) з профільною дисципліною, з яких мінімум 12 кредитів з курсів рівня 400
Бакалавр з відзнакою у поєднанні з іншою дисципліною	120 кредитів, які складаються із 36 кредитів базової гуманітарної програми та відповідної кількості кредитів з поєднаних дисциплін	Від 36 кредитів з курсів вищого рівня (300 – 400) з дисципліни жіночі та гендерні дослідження та від 36 кредитів з поєднаної дисципліни
Бакалавр з профільною дисципліною (жіночі та гендерні дослідження)	120 кредитів, які складаються із 36 кредитів базової гуманітарної програми та відповідної кількості кредитів з профільною та непрофільною дисциплінами	30 – 48 кредитів з курсів вищого рівня (300 – 400) з профільною дисципліною, з яких мінімум 12 кредитів з курсів рівня 400
Бакалавр з непрофільною дисципліною (жіночі та гендерні дослідження)	120 кредитів, які складаються із 36 кредитів базової гуманітарної програми та відповідної кількості кредитів з профільною та непрофільною дисциплінами	18 – 42 кредити з курсів вищого рівня (300 – 400) з непрофільною дисципліною

Основний викладацький склад програми жіночих та гендерних досліджень здійснює дослідження у галузях феміністичних юридичних студій, гендеру і розвитку, гендеру й іміграції, вивчення сексуальності, феміністичної теорії, візуальної культури, популярної культури і досліджень пам'яті/ травми. Крім того, програма залучає провідних феміністичних науковців з усього університету. Викладачі, залучені до програми, працюють у галузях реабілітаційної медицини, дослідженнях фізичної освіти та відпочинку, філософії, історії, людської екології, бізнесу, соціології, візуального мистецтва, юриспруденції і сучасних мов.

Відповідно до Емі Левін, курси з жіночих та/або гендерних досліджень поділяються на: 1) ввідні заняття; 2) заняття з феміністичної теорії; 3) заняття, присвячені питанням раси та світовому жіночому досвіду; 4) волонтерська діяльність, стажування або активізм; 5) перехресні вибіркові курси і 6) завершальні курси. Ввідні курси своїм змістом і завданнями починають процес критичної свідомості та ведуть до усвідомлення студентами себе як виконавців соціальних змін; ці курси ознайомлюють студентів із дослідженнями і теорією стосовно основної теми галузі. Курси феміністичної теорії набуваються на ввідні курси та дають глибше розуміння розвитку і зв'язку між теорією і практикою. Курси глобального фемінізму допомагають студентам розвивати феміністичну допитливість, що веде до появи і розвитку розуміння взаємозв'язку основних питань жіночих досліджень. Перехресні курси представляють собою курси, що викладаються викладачами інших факультетів та пов'язані зі спеціалізацією. У рамках стажування або волонтерського навчання студенти працюють волонтерами в низці організацій, що борються за соціальну справедливість і набувають лідерських та організаційних вмінь. Як кульмінація навчального плану, завершальний курс жіночих досліджень є інтеграцією знань, умінь та навичок студентів в єдине ціле [3, с. 22].

Розглянемо перелік курсів, які пропонує навчальна програма «Бакалавр гуманітарних наук із жіночих та гендерних досліджень» Університету Альберти у 2012 – 2013 навчальному році. Зазначимо, що проходження кожного із зазначених курсів дає студентові змогу отримати по 3 кредити [6].

До ввідних курсів з жіночих та гендерних досліджень Університету Альберти належать такі курси:

– «Представництво дівчат і жінок» (курс рівня 100), на якому студенти досліджують вплив культурного уявлення про жіночність на політичне, економічне і соціальне життя дівчат та жінок в усьому світі.

– «Введення у жіночі дослідження» (курс рівня 200), який знайомить студентів із галуззю «жіночі дослідження», приділяючи особливу увагу теоретичним основам феміністського аналізу і різноманітності дискусій у межах фемінізму.

Курси вищого рівня, що вивчають феміністичну теорію, такі:

– «Історія феміністської думки» (курс рівня 300) розглядає розвиток феміністської думки і теорій від вісімнадцятого до двадцятого століття.

– «Феміністичне дослідження та методологія» (курс рівня 300) досліджує, чи існує і може існувати чітка феміністична точка зору в дослідженнях з різних дисциплін. Студенти вивчають те, як включення жінок у дослідження впливає на процес дослідження, етику та епістемологію.

– «Сучасна феміністична теорія» (курс рівня 300) доповнює курс «Історія феміністської думки» та продовжує дослідження феміністської теорії. Особлива увага приділяється академічному/філософському фемінізму другої і третьої хвилі та вивченню теорій від соціалістичного фемінізму до пост-модернізму.

– «Фемінізм і їжа» (курс рівня 300). На цьому семінарі, читаючи і обговорюючи філософські і між-дисциплінарні роботи феміністських науковців, студенти можуть всебічно дослідити ставлення жінок до їжі.

– «Фемінізм і сексуальність» (курс рівня 300) досліджує сучасні феміністичні підходи та основні дискусії стосовно сексуальності. Теми можуть включати: сексологію, критику гетеросексуальності, квір-теорію, трансгендерність і інтерсексуальність, проституцію і секс-послуги.

– «Популярна культура/феміністська культура» (курс рівня 300) досліджує північноамериканську популярну культуру як місце антифеміністського творення «жінки», а також як місце феміністського опору. Першочергово вивчається історичне творення «популярного» і критичний аналіз популярної культури.

– «Закон і фемінізм у Канаді» (курс рівня 400) зосереджується на фундаментально суперечливій ролі закону для жінок у Канаді, ґрунтується на позиціях, запропонованих феміністичним крос-дисциплінарним юридичним дослідженням.

– «Теми з жіночих досліджень (фемінізм і релігія)» (курс рівня 400) вивчає те, як у різних світових релігійних традиціях жінки і профеміністичні чоловіки використовують релігійний дискурс, щоб довести жіночу силу і дієвість і те, як жінки і профеміністичні чоловіки конструюють релігійну ідеологію таким чином, що вона підтримує жіночу силу і дієвість.

– «Теми з жіночих досліджень (феміністичні почуття: теорія емоцій)» (курс рівня 400) досліджує, яку роль відіграють почуття у феміністичній думці і діях, спрямованих на соціальні зміни. Цей курс досліджує те, що називається «емоційний поворот» (affective turn) у сучасній феміністичній, квір- і постструктуралістській теорії. Центральним питанням є статус почуттів, таких як злість, щастя, депресія, задоволення, огида, любов (кохання), сором, радість, нерішучість як можливості для феміністок та фемінізму.

– «Особливі теми феміністичної теорії (опір і втілення)» (курс рівня 400). Феміністичний опір до гендерних утисків є центральним у феміністичній політиці. Цей курс порушує питання про фізичне втілення опору. Тут вивчається втілений опір загалом і в контексті політики ваги зокрема (fat politics).

До курсів, що вивчають питання раси та світовий жіночий досвід, слід віднести такі:

– «Гендер, розвиток та інше» (курс рівня 300) вивчає життя чоловіків та жінок у країнах, що розвиваються, зосереджуючись на їх досвіді у сім'ї, навчальних закладах, на роботі та ринку праці, і на таких питаннях розвитку, як здоров'я, навколишнє середовище та права людини.

– «Жінки і гендер у передсучасному світі» (курс рівня 300). Цей курс знайомить студентів із низкою практик та ідей, що стосуються гендеру і жінок та характеризують передсучасні суспільства і культури по усьому світі, спираючись на поєднання матеріалів первісних джерел і нещодавніх історичних досліджень.

– «Раса, клас і гендер у Канаді» (курс рівня 300) навчає аналізу відмінностей і різноманітності гендерних відносин, використовуючи мультикультурну Канаду як відправну точку. З огляду аналітичних категорій і концептуальних структур студенти починають складне дослідження динаміки расової дискримінації, класової стратифікації і гендерного конструювання.

– «Політика тіла» (курс рівня 400) – це дослідження сучасних теоретичних підходів до тіла і тілесності, які особливо наголошують на тому, як раса, клас, сексуальність, гендер і (не)дієздатність окреслюють тілесний досвід.

– «Теми з жіночих досліджень (Гендерні відносини, зони конфлікту і миротворчість)» (курс рівня 400). Цей курс представляє студентам життя у світових зонах конфліктів. Він розкриває зв'язок конфліктних зон із гендером, а також заохочує їх переосмислити те, як ці конфлікти, життя чоловіків та жінок, залучених до них, формуються та змінюються під впливом тенденцій із Заходу.

– «Маскулінність» (курс рівня 400). Цей курс досліджує статус маскулінності і виникнення сучасних досліджень маскулінності.

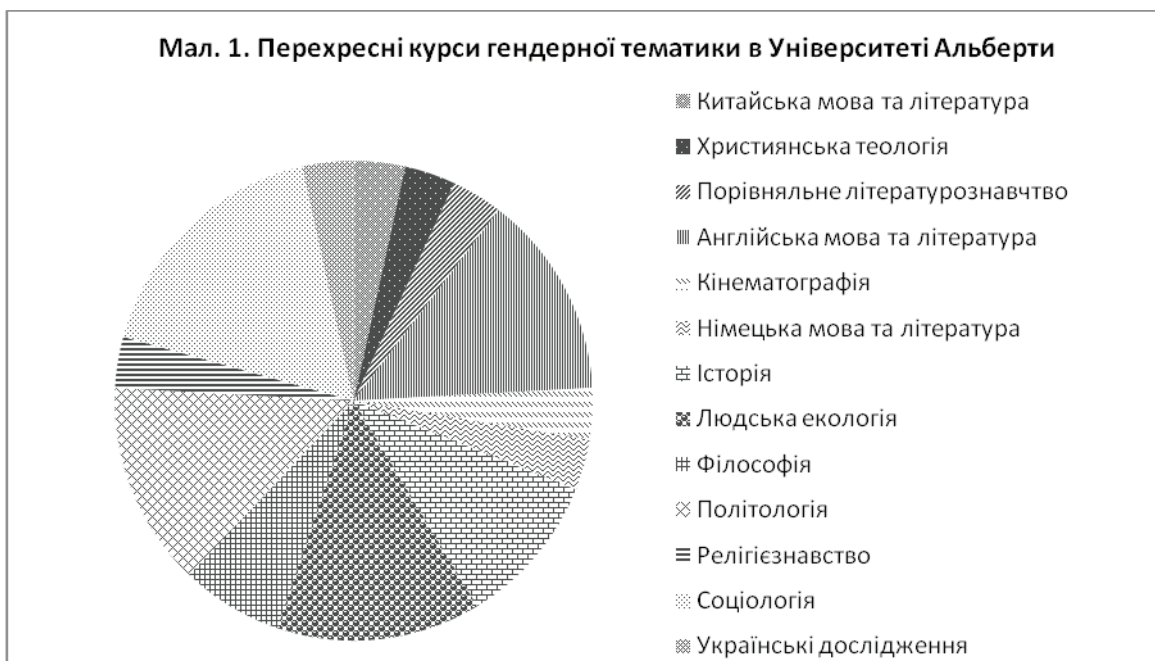
Серед завершальних курсів, що викладаються в Університеті Альберти для бакалаврів гуманітарних спеціальностей з жіночих досліджень, такі курси рівня 400:

– «Керовані читання з жіночих досліджень» – це індивідуальний навчальний проект під керівництвом викладача для студентів старшого року навчання, що здобувають ступінь бакалавра з жіночих досліджень з відзнакою або спеціалізацію з жіночих досліджень чи ступінь бакалавра з непрофільюючої дисципліни жіночих досліджень.

– «Семінар для бакалаврів з відзнакою і проект» – також індивідуальний навчальний проект.

Крім того, студенти-бакалаври жіночих та гендерних досліджень мають можливість вивчати перехресні (cross-listed) елективні курси, пов'язані з темою жіночих та гендерних досліджень, що пропонують інші кафедри гуманітарного факультету університету. В Університеті Альберти у межах цих курсів гендерний аспект різнобічно досліджується з точки зору різних гуманітарних дисциплін, таких як китайська мова та література (1 курс), християнська теологія (1 курс), порівняльне літературознавство (1 курс), англійська мова та література (4 курси), кінематографія (1 курс), німецька мова та література (1 курс), історія (3 курси), людська екологія (human ecology) (4 курси), філософія (2 курси), політологія (4 курси), релігієзнавство (1 курс), соціологія (5 курсів), українські дослідження (1 курс).

Мал. 1. Перехресні курси гендерної тематики в Університеті Альберти

Важливою рисою бакалаврської програми з жіночих та гендерних досліджень в Університеті Альберти є застосування викладачами такого методу та форми навчальної діяльності, як волонтерська діяльність (community service learning). Включення волонтерської діяльності у курси жіночих і гендерних досліджень відкриває студентам можливість навчання у громаді і допомагає встановити зв'язки між науковою діяльністю і активізмом. На таких курсах, поряд із більш традиційними методами роботи, такими як написання есе чи складання іспитів, студентів заохочують осмислювати свою волонтерську діяльність у контексті наукової літератури та дискусій шляхом ведення щоденників, створення блогів і презентації постерів. На цей час, у програмі жіночих досліджень наявні три таких курси: «Вступ до жіночих досліджень», «Сучасні питання жіночих досліджень» та «Фемінізм і сексуальне насильство». Навчальні програми передбачають виконання 20 годин волонтерської роботи з низкою організацій Едмонтона, що працюють у галузі досягнення соціальної справедливості, серед яких Рада жіночих притулків Альберти, Об'єднання імені Елізабет Фрай, Центр невідкладного притулку для жінок, Світовий фестиваль візуального кіно, Фонд жіночої юридичної освіти і дії та Центр сексуального насильства Едмонтона. Ця чітко закладена у навчальний план волонтерська діяльність надає можливість студентам розвивати активні громадянські та кар'єрні навички (включаючи лідерство, організаційні та дослідницькі вміння) [2].

Студенти програми жіночих та гендерних досліджень мають змогу користуватися різними додатковими ресурсами, доступними в університеті. Зокрема, на території університету діє Жіночий центр, метою якого є забезпечення сприятливої атмосфери для освіти, налагодження контактів та організація заходів із специфічних жіночих питань в університеті та за його межами. Окрім того, цей центр вміщує спеціалізовану бібліотеку з літературою з жіночих питань. Також центр пропонує освітні матеріали та продукти для жіночого здоров'я, ресурси для матерів, зокрема і необхідне забезпечення для матерів, які годують груддю, та допомогу по догляду за дітьми [5].

Крім спеціалізованої бібліотеки центру, в науковій бібліотеці університету є ціла база літератури з жіночих та гендерних досліджень. В університеті також діє феміністична радіопрограма Adamant Eve, під час якої щотижня обговорюються питання, що становлять особливий інтерес для жінок, та транслюються феміністичні новини.

Таким чином, підготовка бакалаврів гуманітарних спеціальностей із жіночих та гендерних досліджень в університетах Канади відбувається комплексно. Так, в Університеті Альберти навчальна діяльність поєднується з позааудиторною та дає студентам можливість оволодіти теоретичними та практичними аспектами спеціальності на високому рівні. Варто зауважити, що вимоги до бакалаврів гуманітарних наук із жіночих та гендерних досліджень залежать від загальних вимог до бакалаврів у кожному університеті окремо і їх аналіз представляє для української освітньої системи вагомий інтерес, тому потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Canada Gender and Women's Studies University Programs [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.canadian-universities.net/Universities/Programs/Gender_and_Womens_Studies.html.
2. Community Service-Learning in WST [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.wgs.ualberta.ca/UndergraduateStudies/CommunityServiceLearninginWST.aspx>.
3. Levin, K. A. Questions for a New Century: Women's Studies and Integrative Learning. A Report to the National Women's Studies Association / Amy K. Levin. – University of Maryland: NWSA, 2007. – 52 p.
4. Robbins, W., McLaughlan, L. A Chronology of the Development of Women's Studies in Canada [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.unb.ca/par-1/chronology.htm>.
5. University of Alberta Women's Center Collective [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://uawcc.wordpress.com/services-and-resources/>.
6. Women's Studies Program 2012-2013 [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.wgs.ualberta.ca/en/~media/womensstudies/Documents/UndergraduateStudies/CourseGuide_2012-13_FINAL_DRAFT_FOR_WST_WEB_4_April_2012EDITS.pdf.